

STRANÍCKOSŤ VEDY

IGOR HRUŠOVSKÝ

Ako je známe, produktom i orgánom ľudskej práce a spoločenského vývinu je aj vedomie, poznanie, myslenie. *Vedomá* aktivita ľudí je teda dôležitou *zložkou spoločenských zákonitostí*, celého historického procesu a významným spôsobom sa uplatňuje pri riešení problémov a rozporov skršajúcich zo spoločenskej praxe. Utváranie tejto vedomej aktivity je v samom základe determinované objektívnou realitou, ktorá sama sa však vzápätí premeňa jej zásahmi a pôsobením. P. L. Kapica hovorí, že dnes sa už „veda posudzuje ako nutná súčiastka spoločenského poriadku, ako jeho veľmi užitočná a potrebná zložka. Štát sa stále viac stará o vedu ako nevyhnutnú súčiastku štátneho života práve tak, ako o iné zložky spoločenského poriadku — armádu, políciu a súd. Pred päťdesiatimi rokmi to tak nebolo, vo vede dominovala súkromná iniciatíva“. A je to práve socialistický štát a spoločnosť, ktorá má cieľavedomý rozvoj vedy priamo za súčasť svojho programu.

Súbežne so vzostupom vedomej aktivity ľudí ľudské konanie postupne stráca charakter živelnosti, a to tým viac, čím dôkladnejšie si človek ako príslušník pokrokovej triedy osvojuje objektívne vývinové zákonitosti a je schopný a ochotný podľa nich aj uvedomele konať. „Moderný socializmus je výrazom úsilia racionálneho zvládnutia spoločenských síl na základe ich hlbokého poznania, a to takým spôsobom, aby z toho zvládnutia profitoval hmotne i mravne každý člen ľudskej spoločnosti bez výnimky.“¹

Vývin vedeckého poznania znamená v základe prehĺbovanie a rozširovanie poznania objektívnych zákonov v historickej dialektike teórie a praxe. Tento vývin je správdzaný postupným oslobodzovaním človeka spod jarma slepej nevyhnutnosti. Rozvojom vedeckého poznania fakticky stúpa význam ľudského subjektu. Čím lepšie a hlbšie poznáva človek objektívne zákonitosti a ich pôsobenie, tým dokonalejšie ich môže ovládať a využívať, tým väčšmi sa uplatňuje váha subjektívneho činiteľa. „Čím vyššieho a adekvátnejšieho stupňa poznania sveta sme dosiahli, tým bezpečnejšie predvídame udalosti, tým lepšie sa orientujeme v svete a organizujeme svoje akcie, a tým dokonalejšie a účelnejšie môžeme svet ovládať. Prax a skúsenosti, dirigované a vedené teóriou, navzájom zasa pomáhajú zlepšovať teóriu. Dialektika teórie a praxe je historický proces približovania sa k ideálu slobody.“²

Sloboda konania predpokladá uvedomenie si podstatných zákonov svojho vlastného diania a vývinu. Sloboda nie je v nezávislosti od týchto zákonov, ale v ich poznaní a praktickom uplatnení. Hegel hovoril, že sloboda je nevyhnutnosť vzťahujúca sa na seba.

¹ I. Hrušovský, *Dialektika spoločenského vývinu*, Bratislava 1949, 88.

² I. Hrušovský, *Vývin vedeckého myslenia*, Trnava 1942, 60.

že sloboda má podstatné a teda nevyhnutné v sebe, že sloboda sa prejavuje vtedy, keď táto podstata sleduje svoje vlastné zákony. Nevyhnutnosť je však slepá, pokiaľ nie je pochopená.³ Podľa Hegla princípom slobody „nie je subjektívna vôľa a svojvôľa, ale podstatné poznanie všeobecnej vôle“.⁴ Pokiaľ ide o pojmy príčetnosti a zodpovednosti, možno povedať, že konáme príčetne, ak sme schopní uvážiť vykonávaný čin a že sme zodpovední za čin, ak konáme v súlade so zákonmi spoločnosti. Keď voláme k zodpovednosti, tak na základe zistenia stupňa schopnosti subjektu zhodnotiť podnety objektívnej reality i vykonaný čin určujeme primeranú formu spoločenského upozornenia pôsobiaceho pre budúce správanie sa subjektu a pôsobiaceho aj spoločensky výchovne.

Slobodu myslenia a konania treba chápať ako *spoločenskú slobodu určitej etapy* dejiného vývinu. Subjektivismus a voluntarizmus spočíva v tom, že vyhlasuje slobodu za úplnú nezávislosť konania od zákonnej determinovanosti. Keď hovoríme o praktickej aktivite na základe poznania podstatných a nevyhnutných zákonov, nesmieme sa nijako obmedzovať na odtrhnutého a izolovaného jedinca, ale orientovať sa predovšetkým na pokrovokú spoločenskú triedu. „Prvou podmienkou uskutočnenia reálnej slobody bola pre klasikov marxizmu-leninizmu výrazná socialistická revolúcia, prevratná zmena buržoáznych spoločenských, teda predovšetkým výrobných vzťahov.“⁵ Slobodná budovateľská práca v našej vlasti predpokladá uvedenie si vývinových spoločenských zákonov, pochopenie zmyslu revolučnej prestavby spoločnosti.

Je jednou zo základných poučiek marxizmu, že rozvoj poznania a vedeckého poznania je určený praxou. Veda sa rozvíja a obohacuje prehľbovaním praktického konania. Vedu a teda i filozofiu rozvíjame vlastne len preto, aby sme prispeli k zmene a vývinu objektívnej skutočnosti.

No treba konštatovať, že význam praxe pre teóriu sa niekedy aj vulgarizuje. Mnoho ráz sa hovorí, že úloha rozvíjania socializmu v našej vlasti vyžaduje stavať len aktuálne úlohy. Je to správne, ak pojem aktuality nechápeme iba v zmysle bezprostrednej naliehavosti, rukolapnosti a pod. Pojem aktuality treba interpretovať nielen v zmysle bezprostrednej praktickej naliehavosti, ale aj v zmysle správneho ideového a metodologického prístupu k mnohým významným témam odľahlejším, ako aj správneho marxistického riešenia dôležitých teoretických otázok.

Dôležitou zákonitou stránkou skutočne vedeckého poznania je *predstihovanie spoločenskej praxe*. Touto vlastnosťou sa vyznačuje práve marxistická teória spoločenského vývinu na rozdiel od iných koncepcií, ktoré nie sú schopné anticipovať priebeh *podstatných* zákonitostí spoločenského vývinu. No touto vlastnosťou sa musí vcelku vyznačovať skutočne vedecké myslenie. Je však známe, že mnohé teoretické koncepcie v rôznych oblastiach vedy — ktoré sa objavili nie bez praktických podnetov — spočiatku sa javili ako sterilné a len neskoršie sa uplatnili v praxi. Ako príklad možno uviesť neeuclidovskú geometriu alebo teóriu množín. Aj moderná symbolická logika sa len po dlhšom čase začala využívať v matematickej axiomatike, v teórii pravdepodobnosti, v teoretickej fyzike alebo v poslednom čase v praktických aplikáciách kybernetiky. A. Kolman uvádza, že prístup obmedzeného praktikizmu odmietol by napr. teóriu kuželosečiek, pretože uplynulo viac ako poldruha tisícročia, než sa použila v praktickej mechanike, a zavrhol by aj teóriu relativity, pretože to trvalo celú tretinu storočia, než poslúžila praktickému zvládnutiu jadrovej energie. Kolman výstižne hovorí, že napr. matematika musí rozvíjať

³ Porovnaj J. Bartoš, *Pojem „náhoda“ u Hegela a u zakladateľů marxizmu*, Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university VIII, 3, 1959.

⁴ G. W. F. Hegel, *Filozofia dejín*, Bratislava 1957, 54.

⁵ V. Ruml, J. Srovnal, *Pozitivismus — nástroj komolení materialistické dialektiky*, Nová mysl 4, 1959. 398.

všetky svoje odbory, neriadiac sa hladiskom úzkeho prakticismu, a musí počítat s tým, že pojmy a metódy, ktoré vznikli v jednej jej oblasti, plodne ovplyvnia oblasti druhej. Podľa slov M. Smetanu len v oblasti základného výskumu možno splniť heslo predohňať, pretože iba odtiaľto môže dostať prax prínos naozaj podstatný a revolučný; veda zaťažená krátkoduchovým prakticismom žije z cudzieho a bude preto večne iba doháňať. V súvisе s týmito otázkami uvediem teraz Kapicovu definíciu nového javu v prírode. Podľa neho je to taký jav, ktorý sa nemôže ani predvídať, ani vysvetľovať na základe existujúcich teoretických koncepcií. Na ilustráciu P. L. Kapica uvádza niekoľko „nových javov“ z posledných 150 rokov: „Patrí k nim predovšetkým Galvaniho objav elektrického prúdu r. 1789. Z teoretických predstáv doby tento objav nijako nevyplýval. Ďalší objav, ktorý treba podľa mojej mienky zaznamenať, je Oerstedov objav vplyvu elektrického prúdu na magnetickú strelku r. 1820. Objavenie indukcie Faradayom nepokladám za nový objav, lebo to nie je nič iné ako opačný jav Oerstedovho javu, ktorý už bolo možné predpovedať. Ako ďalší uvediem Hertzov objav vonkajšieho fotoefektu, ktorý po 30—40 rokoch viedol k Einsteinovým rovniciam, k Einsteinovým zákonom, ktoré sa opäť nedali teoreticky predpovedať. V objave fotoefektu bol už obsiahnutý princíp neurčitosti a kvantová teória, všetko ostatné bolo už ďalším spracovaním. Ešte by som vyzdvihol Becquerelov objav rádioaktivity. Aj to bol jav nepredvídateľný, podobne ako objav štiepenia uránu a ešte niekoľko ďalších.“⁶ V niektorých starších prácach som už upozornil, že sa z času na čas v jednotlivých oblastiach vedy objavujú nové javy, ktoré nemožno vysvetliť z hladiska platných teoretických sústav a že z tohto rozporu niekedy až po rokoch utvárame nové teoretické konštrukcie, mnoho ráz aj prevratného významu pre prax.

Je žiadúce, aby najmä spoločenské vedy boli oveľa kritickejšie, aby ďalej rozvíjali metodológiu svojich disciplín, aby si vo väčšej miere všímali novovznikajúce javy v súčasnej spoločnosti, aby sa opierali o výskum konkrétneho materiálu, aby riešili úlohy vyplývajúce z objektívnych podmienok a nerozmeľovali poučky klasikov marxizmu-leninizmu alebo tézy súčasných politických dejateľov. Socializmus sa nemôže rozvíjať bez tvorivej vedy, bez prehlbovania a skvalitňovania vedeckej práce, zameranej na významné problémy.

Uviedli sme, že veda nie je spontánnym produktom ľudského myslenia, že sama vedomá aktivita ľudí je podnecovaná objektívnymi podmienkami. Veda je koniec koncov výsledkom spoločenských síl, ktorým nejakým spôsobom slúži. Právom možno konštatovať, že služba pokrokovej triede vždy bola na ošoh aj vedeckému poznaniu samému.

V tejto súvislosti treba vyzdvihnúť dôležitosť uplatňovania princípu komplexnosti a kolektívnosti vo vede. Nesmieme zabúdať, že jednotlivé vedné odbory organicky spolu súvisia a svojimi výsledkami sa vzájomne podnecujú. „Ukázalo sa — a v tom je dialektický charakter vývinu vedy — že cesty jednotlivých vedeckých odborov pri všetkej špecializácii sa opäť stretávajú prostredníctvom nových, hraničných zón poznania, na ktoré sa tradičné línie vedy diferencovali a rozvetvili. Konkrétne možno poukázať na fyzikálnu chémiu, ktorá je takým spojovacím článkom. Alebo možno uviesť modernú atómovú fyziku, ktorá poskytuje interpretačnú bázu pre mnohé odvetvia chémie. Možno ďalej poukázať na súčasnú astrofyziku, ktorá spočíva na výdobytkoch atómovej fyziky. Ako je známe, svoje znalosti o povrchu žiarivých stálic môžeme zakladať na poznatkoch o ich spektre. A práve atómová fyzika nám umožní náležite pochopiť spektrálne javy. Na tejto báze možno si utvoriť určité predstavy dokonca aj o fyzikálnych procesoch vo vnútri hviezd. Tu vystupuje do popredia najmä nukleárna fyzika. Nijaká chémia totiž nie

⁶ P. L. Kapica, *Pred novými objavmi vedy*, Pravda, 14. 3. 1960.

je schopná vysvetliť, odkiaľ pramenia nesmierne energie, ktoré vyžarujú stálice, ako je napr. slnce.⁷ Aj A. N. Nesmejanov uvádza, že na styčných bodoch jednotlivých vedných odborov vznikajú takto stále nové a nové „krížené“ alebo hybridné vedy, ako je fyzikálna chémia, biofyzika, biochémia, geochémia, astrobiológia, experimentálna astronómia vzniknutá zo syntézy geofyziky a astronómie atď.

P. L. Kapica upozorňuje, že riešenie takých komplexných problémov, ako je napr. stavba veľkého reaktora alebo výskum kozmického priestoru prestáva byť vecou jednotlivca a stáva sa záležitosťou kolektívu; a otázka kolektívnej vedeckej práce je stále naliehavejšia. A. N. Nesmejanov hovorí, že ako príklad môže poslúžiť zjednotenie úsilia biológov, fyzikov a chemikov pri vytváraní elektrónkového mikroskopu, ktorý je dnes jedným z najvýkonnejších prístrojov vedeckého výskumu.

Zo všetkých týchto dôvodov komplexnosť a kolektívnosť vo vedeckej práci podmieňuje aj vyššiu úroveň individuálnych výsledkov. Na druhej strane zabraňuje rôznym bizarným prejavom exkluzívneho individualizmu.

Ako vidíme, princíp komplexnosti a kolektívnosti, potreba výmeny náhľadov spolupracovníkov, systematicky rozvíjané diskusie, kolokviá, sympóziá vedcov, to všetko je odôvodnené aj skutočnosťou, že stavba vedy predstavuje koniec koncov jednotu poznania. Objektívny svet, hoci kvalitatívne diferencovaný, je jednotným materiálnym celkom. Z toho vyplýva, že nestačí púha špecializácia bez širšej erudície a osvojenia si vedeckého svetonázoru a materialistickej dialektickej metódy.

Poslaním vedy je maximálne pomáhať hospodárskemu a kultúrnemu rozvoju krajiny, zaisťovať predstih pred hospodárskymi a kultúrnymi požiadavkami spoločnosti. Pri vytyčovaní výskumných úloh treba preto prizeráť na hlavné smery rozvoja nášho hospodárstva a kultúry a zameriavať sa na najzávažnejšie a uzlové otázky rozvoja vedy samej. V súvis s touto otázkou výstižne hovorí L. Veselý, že nie je možné plánovať individuálne riešenia daných problémov, že nemožno zatažovať bádateľov krátkodobými úlohami a príliš podrobnými inštrukciami; základom je plánovanie správneho smeru výskumu a zásada, že najzávažnejšie teoretické objavy presahujú obvykle okamžité potreby praxe, ale majú rozhodujúci význam pre celý ďalší pokrok. Tak isto podľa A. Kolmaná socialistické plánovanie vedy sa neriadi utilitaristickou zásadou, ale berie do úvahy, že mnohé veľmi abstraktné teórie, nenachádzajúce dnes nijakú aplikáciu, môžu ju snáď nájsť neskoršie a že sú osobitne nutné pre vývin vedy ako logického celku. Preto — ako uvádza I. Málek — dôležité je určovať správne vnútorné proporcie vedy, rešpektujúc dostatočne nielen okamžité potreby, ale aj dlhodobé perspektívy vedeckého rozvoja, a to základného i aplikovaného výskumu.

Pokiaľ ide o podiel spoločenských vied pri realizovaní úlohy dovŕšenia výstavby vyspelej socialistickej spoločnosti v našej vlasti, ich základnou úlohou je v dnešnej etape najmä výskum problémov rozvíjania socialistickeho hospodárstva, ďalšieho vývinu socialistickej štátnosti, prehĺbenia socialistickej demokracie a dovŕšenia kultúrnej revolúcie. Takéto veľké konkrétne úlohy vyznačujú sa zväčša bohatosťou tém, ktoré zasahujú neraz aj do viacerých vedných disciplín spoločenských i prírodných.

Vynikajúce úspechy socialistickej a najmä sovietskej vedy (napr. vypustenie umelých družíc Zeme, umelej planéty a vesmírneho korábu), sú dôkazom predností socialistickej organizácie vedeckého výskumu, vynikajúceho uplatňovania princípu komplexnosti a kolektívnosti vo vedeckej tvorbe.

Občas sa vyslovujú pochybnosti, či uvedomelá marxistická inteligencia rozvíja marxistické teoretické myslenie. Je nepochybné, že marxistickú vedeckú teóriu rozvíjajú

⁷ I. Hrušovský, *Engels ako filozof*, Bratislava 1946, 28.

teoretickí pracovníci, ktorí sa stotožnili s triednou platformou robotníckej triedy. Ako zásadne nemožno rozvíjať vedeckú teóriu bez organického spojenia s praxou (napr. experimentálnou), tak nemožno rozvíjať socialistickú teóriu bez hlbokej účasti v revolučnom hnutí. Lenin pokladal za najväčšiu silu marxistickej teórie, že spája vedeckosť s revolučnosťou a sám uvádzal za príklad Marxa. Je vôbec ideálne, keď príslušné spoločenskovedné disciplíny rozvíjajú teoretickí pracovníci, ktorí sa živo zúčastňujú politického života; napr. vedecký socializmus vyžaduje pre svoj rozvoj mimoriadne mnoho bezprostredných aktuálnych impulzov a skúseností z politicko-spoločenskej praxe. Epochálne objavy marxistickej teórie urobili geniálni vedci, ktorí boli celkom vo víre praktického revolučného hnutia. Preto je potrebné, aby sa vedeckí pracovníci neuzavierali hermeticky do svojich pracovní, ale aby boli spojení navzájom i s praktickým životom. Celkový vývinový stupeň vedy a jej spoločenská funkcia si to dnes kategoricky vyžaduje od každého vedca. Účasť na praktickom pretváraní života umožňuje oveľa hlbšie poznanie ako len dezinteresované pozorovanie. Spoločenská veda, ktorá sa postavila na stanovisko triedy, ktorej záujmy splyvajú s objektívnymi záujmami celého ľudstva, na postat robotníckej triedy, je schopná rozvíjať vedecké poznatky, odzrkadľujúce čo najpriliehavejšie objektívnu skutočnosť v jej vývinovom smerovaní. Toto konštatovanie sa týka aj prírodných vied potiaľ, pokiaľ ony súvisia prostredníctvom nadstavby s praxou triedneho boja. Skutočne pokrokovú prax a naozaj objektívne poznanie, aké len možno dosiahnuť v daných historických podmienkach, rozvíjajú vždy len tie triedy, ktoré posunujú vpred celkový spoločenský vývin. A preto v súčasných podmienkach nositeľkou dôsledne pravdivej vedy a filozofie je práve robotnícka trieda. Výstižne hovorí I. Dubská, že o straníckosti v presnom zmysle slova je možné hovoriť iba v triednych spoločnostiach: ide tu nie o každú, ale len o spoločenskotriedne zakotvený príklon poznania k určitým stránkam skutočnosti proti iným stránkam. Pokiaľ ide o straníckosť poznania robotníckej triedy, hovorí Dubská ďalej, dejinné postavenie tejto triedy v kapitalistickej základni a revolučná úloha, ktorá jej toto postavenie ukladá — likvidovať seba ako triedu likvidáciou triednych spoločností vôbec — stelesňuje hlbokú a trvalú jednotu subjektívne triedneho a objektívne spoločenského momentu, jednotu bytostných záujmov robotníckej triedy a najvlastnejšej tendencie spoločenského vývinu.⁸

Straníckosť marxistickej vedy spočíva predovšetkým v tom, že rešpektuje epochálne objavy klasikov marxizmu-leninizmu, ktorí položili základy vedy o spoločnosti. Rešpektuje ich ako všeobecné a metodologické direktívy tvorivej práce. Aj väčšina buržoáznych vedcov vychádza z nejakej ideovej platformy a v tom zmysle je ich aktivita určitým spôsobom determinovaná a teda nie ľubovoľná. Marxistická straníckosť vedy teda neznačí nič iné ako zotrúvanie pri bádateľskej práci na pozíciách pokrokovej triedy a na platforme princípálnych poučiek marxizmu-leninizmu. Straníckosť marxistickej vedy je v tom, že si ona osvojuje zmysel výstavby socializmu, organizovanej a inšpirovanej komunistickou stranou. Vo svojej činnosti sa strana bezprostredne stretáva so všestranným pôsobením zákonov spoločenského vývinu, a preto poskytuje východisko teoretického spracovania a ovládnutia týchto zákonov. „V leninskej strane teoretická vyspelosť a skúsenosť vedúcich orgánov, kolektívna výmena náhľadov, znalosť najrôznejších materiálov o spoločenskom živote v celoštátnom meradle dáva možnosti objektívnejšieho poznania, než je to v tej istej otázke u jednotlivého odborného filozofického pracovníka. Zvlášť v oblasti aplikácie materialistickej dialektiky ako metódy poznania a konania v oblasti triednych a ekonomických vzťahov majú vedúci pracovníci leninskej strany veľmi výhodné poznávacie predpoklady, lebo sa trvale pohybujú na pomedzí prechodu

⁸ I. Dubská, *K problematice stranickosti a vědeckosti marxisticko-leninské filosofie*, Praha 1960.

teórie a praxe, majú najúplnejší prehľad o celej sieti a pohybe spoločenských rozporov a overujú si tak na dlhý čas, ako aj bezprostredne každý jedinečný rozbor a jedinečný zásah.⁹ Z ideovej vyspelosti samej už nasleduje, že vedeckí pracovníci ochotne prijímajú za svoje základné úlohy vedeckovýskumnej činnosti, ktoré vyvierajú z potrieb hospodárskej a kultúrnej výstavby.

Spoločenské vedy majú u nás oproti prírodným vedám síce staršiu tradíciu, jednako museli prejsť v uplynulých rokoch oveľa väčším teoretickým a metodologickým prevratom ako prírodné vedy. V období po februári 1948 bolo si treba osvojiť najprv základy vedeckého svetonázoru, nedostatočne sa ešte ovládala marxistická metóda vedeckého bádania. Niet divu, že sa metafyzicky traktovali a vyznávali všeobecné marxistické poučky, že sa prejavila nedostatočná schopnosť apercipovať konkrétnu a zákonitú protirečivosť vyvíjajúcej sa spoločenskej reality, že sme sa stretávali s prejavmi absolutistického ponímania a riešenia nastolovaných úloh, že sa vytrhávali jednotlivé momenty zo zložitej skutočnosti atď. Také boli dôsledky nedostatočnej ideovej vyspelosti a nedostatočného ovládania tak náročnej vedy, ako je marxisticko-leninská veda.

Ak sa takto nevyhnutne vyznačovala prvá etapa vývinu našej novej kultúry, pretože to celkom zákonite vyvieralo z nevysspelosti nastupujúcich teoretických a ideologických kádrov, skutočnosť, že sa istá stagnácia v našej vede objavovala, a to aj v neskorších rokoch, vyplývala sčasti zo značne rozšírených predstáv, že sa stačí obmedzovať na výroky vynikajúcich osobností namiesto tvorivej vedeckej práce.

Stalo sa, že i niektoré dôležité vedecké objavy sa príležitostne vyhlasovali za nezlučiteľné so skutočnou vedou a s dialektickým materializmom. Ešte nie tak dávno niektorí filozofi pokladali modernú matematickú logiku za samoúčelnú formalistickú hračku a za plod novopozitivismu. Podobne sa odmietala teória relativity vo fyzike, teória rezonancie v chémii, kybernetika ako metafyzická paveda atď. Wienerova téza, že živé organizmy sú ostrovmi organizovanosti v prostredí neživej hmoty a že sa vyznačujú zmenšovaním entropie, pokladala sa za nevedeckú predovšetkým preto, že ju vyznávali aj niektoré smery vitalistickej biológie.

Veľmi často je to neovládanie dialektiky a nepoznanie konkrétneho materiálu, z čoho vyviera zabsolutizovanie určitých relatívnych, dobove a miestne platných poznatkov.

Boj proti dogmatizmu sa však nesmie zvrhnúť na bezzásadovosť. Nesmieme zabúdať, že spoločenské vedy majú triedny charakter. Robotnícka trieda má objektívne podmienený záujem na tom, aby čo najpresnejšie poznala dejinný proces a vyvodila z toho praktické závery. Preto čo je v generálnej línii svetonázoru tejto triedy, je i záujem rozvoja spoločenských vied. Zároveň neslobodno zabúdať, že jednotlivé oblasti spoločenských vied nie sú rovnako úzko a bezprostredne spojené s politikou a triednym bojom.

Nesmieme púšťať zo zretela, že veda sa nemôže rozvíjať bez stretania rôznych náhľadov, bez ideového zápasu. Aj pre spoločenské vedy hocaká stagnácia je zhubná, a to tým viac, že tempo rozvoja našej spoločnosti nadhadzuje stále nové problémy. Keď však vravíme, že bezlivej výmeny náhľadov veda musí ustrnúť vo svojom rozvoji, nesmieme zabúdať na zásadu jednoty v základných otázkach, na marxisticko-leninskú princípálnosť.

Boj proti dogmatizmu treba rozvíjať najmä tam, kde prekáža správne chápať také naliehavé otázky, ako je otázka povahy neantagonistických protirečivých čít v našom živote a revolučnej praxi, otázka triednych premien a upevňovania socialistických spoločenských vzťahov u nás.

⁹ I. D u b s k á, *ibid.*, 230—231.

V dnešnej etape rozvíjania socializmu i medzinárodného robotníckeho hnutia bezprostredné a hlavné nebezpečenstvo spočíva v revizionizme. Revizionizmus popiera zásadné poučky marxizmu-leninizmu, zastiera podstatný rozpor medzi kapitalizmom a socializmom, snaží sa rozkladať jednotu medzinárodného robotníckeho hnutia a zoslabovať mierový front. Revizionizmus vyzdvihuje a nesprávne zovšeobecňuje niektoré nové javy negligované dogmatizmom. Neslobodno zabúdať ani na to, že revizionistické deformácie základných poučiek marxizmu-leninizmu sa často premietajú do jednotlivých oblastí konkrétnej práce. V súvisi s touto otázkou zvlášť aktuálnou javí sa u nás úloha výchovy k skutočnému socialistickému internacionalizmu, úloha intenzívneho osvojovania si najlepších výsledkov svetovej pokrokovej vedy a kultúry.

Skutočná marxistická spoločenská veda nesmie byť pragmatická, ako je pseudomarxizmus, ale musí dbať na vnútornú dialektiku svojho odboru a súčasne spracúvať významné javy sociálno-politickej a kultúrnej praxe. Náležitý teoretický rozvoj vedy poskytuje skutočnú pomoc budovateľskej praxi a umožňuje vyhnúť sa improvizácii, jednostrannosti a živelnosti. V uplynulých rokoch sa často a neprávom vystríhalo pred štúdiom teoretických otázok z obavy pred odtrhnutím od skutočnosti. Ak majú spoločenské vedy vykonávať svoje poslanie čo najlepšie a účinne pomáhať našej výstavbe a kultúre, musia sústavne analyzovať aj mnohé zásadné teoretické otázky. V opakom prípade sa nevyhneme nebezpečenstvu úzkeho a plytkého praktikizmu, podliehaniu heslu dňa. Lenin pri všetkej mnohostrannej revolučnej činnosti si vždy našiel čas pre teoretické štúdium a pripisoval mu veľký význam. „Pokrok vedeckého poznania nie je možný bez intenzívneho rozvoja širokých teoretických výskumov, ktoré, samozrejme, nemôžu sa hneď prakticky využiť alebo odovzdať výrobe; tieto výskumy však tvoria jadro vedy, bez nich nie je možné úspešné napredovanie celého frontu vedy a techniky. Tieto teoretické výskumy, zamerané na odhaľovanie a rozpracovanie nových zákonitostí, vytvárajú bázu pre nasledujúce pozdvihnutie všetkej vedy a techniky výroby na nový stupeň.“¹⁰

Správne usmerňovanie vedeckej práce musí byť podložené hlbokou ideovosťou. Nestačí iba rešpektovať poučky marxizmu-leninizmu a brať ich na vedomie, ale treba ich vždy hlbšie ponímať. Napríklad nestačí vziať dokumenty strany iba na známosť, ale treba uvážiť aj ich teoretické a praktické dôvody.

Pri tvorivom rozvíjaní marxistickej filozofie a vedy treba rešpektovať principiálne poučky marxizmu-leninizmu, jeho základné teoretické a metodologické piliere, ktoré sú výsledkami kritického spracovania skúseností celého ľudstva a všetkých dôb. Až vznikom marxistickej filozofie môžeme hovoriť o vede a spoločnosti. Konkrétne poznatky jednotlivých vedných odvetví majú v tejto filozofii svoju zásadnú teoretickú platformu. Ak sa v príslušnej vývinovej etape hociaktojej prírodnej vedy vždy a všade uznáva záväznosť jej základných teoretických poučiek, musí platiť aj v spoločenských vedách záväznosť základných poučiek historického materializmu pri štúdiu jednotlivých konkrétnych otázok. Tvorivá vedecká práca nemôže byť v nesúlade s marxistickou teóriou.

Vývin vedy nie je nikdy závislý od ideológií spoločenských tried, veda nie je nikdy celkom odtrhnutá a vzdialená od filozofie, ktorú vyznáva určitá spoločenská trieda.

Ani osvetovú prácu nemôžeme správne rozvíjať, ak nie sme na žiadúcej teoretickej výške a ak dôkladne neanalyzujeme konkrétne javy a problémy nášho života a vývinu. Napríklad aktuálne otázky vedeckého socializmu môžeme úspešne riešiť iba s podmienkou, že dobre ovládame marxistickú teóriu a metódu pri dôkladnej orientovanosti v súčasnej politickej, vedeckej, kultúrnej a spoločenskej problematike. Úspešné riešenie na-

¹⁰ Voprosy filosofii, 4, 1959, 9.

liehavých otázok v oblasti spoločenských vied je podmienené základným ideovým a teoretickým výskumom.

Púha špecializácia bez pochopenia vzdialenejších výhľadov a širších súvislostí odbornej práce s veľkým našim budovateľským dielom a politickým dianím vo svete obyčajne nestačí zdôvodniť a osvetliť hlbší zmysel vedeckej práce, neraz aj tlmí pracovný elán, ba niekedy zväzda aj do slepej uličky.

O triednosti vied a aj prírodných vied môžeme hovoriť predovšetkým preto, že vedy majú vždy určitý filozofický základ v ideológii jednotlivých tried. Každý vedec, čo i neuvedomele, riadi sa určitými filozofickými náhľadmi. Teda nielen v spoločenských vedách, ale aj v prírodných vedách odráža sa boj svetových názorov. Je pravda, že prírodné vedy na rozdiel od spoločenských vied odzrkadľujú predovšetkým zákonitosti prírodného diania. Prírodovedecké poznanie je historicko-dialektický proces, v ktorom vždy dokonalejšie postihujeme hmotný svet, jeho súvislosti a zákonitosti. Rozvoj prírodných vied však podnecujú spoločenské a spoločenskotriedne potreby. Pokroková filozofia pomáha i prírodným vedám správne vytyčovať jednotlivé problémy a hlboko ich ponímať a riešiť.

Svetonázorové a metodologické predpoklady vedeckého skúmania treba si osvojovať v súvisi s odbornou prácou a praxou, pretože izolovane ponímané a osvojované teoretické poznatky z dialektického materializmu musia mať za následok nemarxistický a metafyzický prístup k vlastnej konkrétnej práci. Ovládnutie marxistickej teórie sa nemôže hodnotiť podľa holej knižnej erudície, ale na základe schopnosti jej aplikácie v tvorivej vedeckej práci. Pre každého filozofického pracovníka je dôležité štúdium významných teoretických otázok, vyvierajúcich z praktických podnetov. Treba prehľbovať metódu bádania, hľadať hlboké súvislosti vecí a ich vývinovú logiku.

Charakteristické črty socializmu, uplatňovanie vedeckého prístupu ku konkrétnym úlohám, eliminovanie živelnosti, týkajú sa čoraz viacej organizovania vedeckej tvorby a vytyčovania vedeckých úloh. Výstavba socializmu vyžaduje si maximálny rozvoj vedy. P. L. Kapica pripomenul, že tvorivých vedeckých pracovníkov, rozvíjajúcich základné oblasti výskumu, dôležité pre vedecké predstihovanie spoločenskej praxe, niet mnoho, ako niet mnoho veľkých spisovateľov, skladateľov a umelcov. A preto im treba dať podmienky, aby sa čo najlepšie využili ich sily na rozvoj našej vedy.

Pre tvorivý rozvoj vedy a zároveň pre výrazný spoločenský profit výsledkov vedeckého bádania má nesmierny význam hlboké osvojenie vedeckého svetnázoru, svetnázoru robotníckej triedy a z toho plynúce pracovné zanietenie a vedomie spoločenskej zodpovednosti. Na rozdiel od všetkých ostatných filozofií dialektický materializmus je optimistickou filozofiou, ktorá usmerňuje a ozrejmjuje proces prehľbovania nášho poznania v spojení s revolučnou budovateľskou praxou. Pre rozvoj tvorivej vedeckej činnosti má značný význam aj správne chápanie vzťahu medzi vedou a rozvíjaním socializmu, chápanie politiky strany, podstaty triedneho boja i otázok medzinárodnej politiky.